

Wat is sociaal-democratie of socialisme?

Berend Jan van den Boomen

INLEIDING

Het socialisme of de sociaal-democratie is momenteel de grootste politieke stroming ter wereld. De Socialistische Internationale (SI) is van alle samenwerkingsverbanden binnen een politieke familie het verband met het meeste aantal aangesloten partijen. De SI is veel groter dan bijvoorbeeld de Liberale Internationale of de internationale Christen-democratie. En sinds de ineenstorting van het communisme in Oost-Europa is deze stroming internationaal grotendeels verdwenen. In veel landen nemen de sociaal-democraten deel aan de regering, ofwel in coalitieverband of zijn zij als enige partij aan de macht. De sociaal-democratie is een politieke kracht van betekenis en is dat al heel lang.

Met dit alles is overigens niet gezegd dat de sociaal-democratie ook de machtigste politieke stroming is. Over de macht en invloed van de sociaal-democratie komen we verderop in dit stuk nog te spreken. Voordat we daaraan toekomen eerst iets over oorsprong, geschiedenis en verschillende stromingen binnen de sociaal-democratie. Het gebruik van de verschillende termen (sociaal-democratie en socialisme) komt ook aan de orde. Theoretisch is er wel verschil maar in de praktijk nauwelijks. De termen worden vaak door elkaar worden gebruikt of wisselen per land voor partijen of ideeën die eigenlijk hetzelfde zijn. Hoe dat in elkaar zit wordt in de loop van dit verhaal ook uitgelegd.

OORSPRONG

Socialisme is in zijn oorsprong een voortbrengsel van twee grote revoluties in de “moderne” West-Europese geschiedenis. De Franse revolutie van 1789, die ruimte creëerde voor de opkomst van politieke opvattingen waarin burgers en hun belangen een centrale plaats kregen in plaats van bijvoorbeeld de koning of godsdienstige opvattingen. Het volk werd de basis voor de soevereiniteit van de staat en de overheid binnen die staat. Dat creëerde ruimte voor politieke stromingen als liberalisme en wat later socialisme. De tweede grote revolutie die bepalend was voor het socialisme was de industriële revolutie die het eerst (begin 19^e eeuw) in Groot-Brittannië maar geleidelijk aan ook elders in West-Europa een steeds groter wordende groep van arbeiders deed ontstaan. Met hun belangen werd aanvankelijk maatschappelijk en politiek nauwelijks enige rekening gehouden. Maatschappelijk hadden ze geen positie (geen land, bezit of controle over productiemiddelen dan wel kennis of vaardigheden die ten gelde gemaakt kon worden). Hun levensomstandigheden waren vaak uitermate beroerd. Ze hadden ook geen politieke rechten of macht. Het socialisme legde vooral nadruk op de gelijkheid van mensen, de onrechtvaardigheid van grote verschillen in bezit en macht en verwierp de uitbuiting van de arbeidende mens door de kapitaalbezitters. Het wilde de mensen verheffen en betere mensen maken door opvoeding, scholing en cultuur.

Het socialisme werd onder meer gevoed door utopische en egalitaire denkers uit Frankrijk en Engeland maar kreeg zijn klassieke theoretische onderbouwing door het werk van Karl Marx in Duitsland. Het socialisme is van oorsprong dus een Frans-Engels-Duitse creatie en beperkte zich heel lang tot een zuiver Europese, vooral West-Europese aangelegenheid. Daar immers was de industrialisatie in meer of mindere mate op gang gekomen en was er een groep in de maatschappij ontstaan, waarvan de leden volledig afhankelijk waren van hun arbeid om in hun levensonderhoud te voorzien.

In het klassieke Marxistische denken zou de kapitalistische maatschappij uiteindelijk ineenstorten en zou langs revolutionaire weg de arbeidende klasse (het proletariaat) aan de macht komen en een socialistische maatschappij grondvesten. Daarin zou ware gelijkheid heersen en de productiemiddelen zouden niet langer privé eigendom maar gezamenlijk (lees staats-) bezit zijn. Van uitbuiting van de ene mens door de andere zou dan geen sprake meer zijn.

REVISIONISME EN REFORMISME

Aanvankelijk was er binnen het socialisme geen sprake van een verschil tussen communisten en sociaal-democraten. Geleidelijk aan echter ontstond er een verschil van opvatting over de vraag of de socialisten gebruik moesten maken van de mogelijkheden om binnen bestaande politieke stelsels de belangen van hun aanhangers te behartigen (bijvoorbeeld meedoen aan verkiezingen of deelnemen aan het lokale bestuur) of dat alle kaarten op de revolutie moesten worden gezet. Overigens was het zo dat zij die mee wilden doen dat aanvankelijk niet zagen als een vervanging van de revolutie. Die zou onvermijdelijk toch komen bij de ineenstorting van het kapitalisme. Intussen kon wel via meedoen propaganda worden gemaakt voor de eigen zaak en tegelijk kleine verbeteringen worden bereikt ten behoeve van de arbeidende klasse. Het gevecht voor het algemeen kiesrecht in veel landen, waarbij werd samengewerkt met de liberalen was een voorbeeld van zo'n politiek van kleine stapjes. Voor deze ontwikkeling binnen het socialisme werden de termen revisionisme en reformisme gebruikt. Het revisionisme (in het algemeen: streven naar herziening = revisie) stelde dat een aantal van de hoofdgedachten in het Marxisme niet juist waren (het kapitalisme bijvoorbeeld stortte niet ineen). De Duitser Eduard Bernstein was de grote theoreticus van het revisionisme en zag als taak voor de sociaal-democratie niet om te strijden voor de revolutie maar voor hervormingen om zo het lot van de arbeidende klasse te verbeteren. De term reformisme wordt meestal gebruikt voor de meer praktische kant van het revisionisme en legde sterk de nadruk op hervormingen bij voorkeur te bereiken via parlementaire weg.

De eerste wereldoorlog vormde in meerdere opzichten een breukpunt binnen het socialisme. Voor die tijd was de algemene opvatting binnen het socialisme dat de arbeidende klasse geen boodschap had aan de problemen die de verschillende nationale staten met elkaar hadden. De arbeidende klasse had internationaal dezelfde problemen en men zou over de landsgrenzen heen solidair zijn met de arbeiders in andere landen. Men meende zelfs dat door deze internationale solidariteit van de arbeidende klasse een grote oorlog tussen landen kon en zou worden voorkomen. Niets bleek minder waar en na het uitbreken van de vijandelijkheden steunden de socialisten (soms mokkend) overal de nationale oorlogsinspanning. Na de eerste wereldoorlog en in sommige landen al daarvoor leidde het aanvaarden van het reformisme in de arbeidersbeweging in een aantal West-Europese landen tot het ontstaan van de communistische partijen. De communisten verwierpen de politiek van hervormingen, kleine stapjes en het aanvaarden van de parlementaire democratie. Zij bleven geloven in omverwerping van de bestaande orde via revolutie en de dictatuur van het proletariaat.

NATIONALE VERSCHILLEN

Los van deze globale ontwikkeling is in de verschillende Europese landen de ontstaansgeschiedenis van de diverse socialistische of sociaal-democratische partijen ook heel verschillend. In Groot-Brittannië bijvoorbeeld is de Labour Party min of meer een voortbrengsel van daarvoor al bestaande vakbewegingen. Die vakbeweging heeft de Labour

Party opgericht om ook op politiek niveau de belangen van hun leden te behartigen en de vakbeweging heeft tot in lengte van jaren (tot zeer recent) heel veel macht en invloed binnen Labour gehad. In andere landen ontwikkelde de partij zich eerder of los van de vakbeweging en ontstond pas later een al of niet hartelijke relatie tussen die twee. Met name in het zuidelijke deel van Europa kreeg het socialisme aanvankelijk weinig voet aan de grond of ondervond hevige concurrentie ter linkerzijde van anarchisme of communisme, terwijl daarentegen in het noordelijk deel vanaf de eerste wereldoorlog de sociaal-democratie in een aantal landen (Groot-Brittannië, Duitsland) voor het eerst regeringsverantwoordelijkheid droeg. In Zweden was de sociaal-democratische partij na al daarvoor diverse malen regeringsverantwoordelijkheid te hebben gedragen vanaf 1932 tot 1976 onafgebroken aan de macht.

In Oost-Europa is het verhaal natuurlijk heel anders. Nadat in het interbellum in een aantal landen sociaal-democratische partijen actief waren en hier en daar (Tsjecho-Slowakije bijvoorbeeld) af en toe deelnamen aan een regering, was er na de tweede wereldoorlog geen plaats meer voor de sociaal-democratie naast de door Moskou gecontroleerde communistische partijen. Zij werden verboden of werden gedwongen samen te gaan met de communistische partij. Pas na de ineenstorting van het communisme is er weer plaats gekomen voor de sociaal-democratie, hetzij via heropgerichte sociaal-democratische partijen, hetzij door hervorming van de voormalige communistische partij tot een waarachtig sociaal-democratische organisatie. In een aantal landen in Oost-Europa heeft dat inmiddels tot regeringsdeelname van sociaal-democratische partijen geleid.

Het verschil tussen Noord- en Zuid-Europa voor wat betreft regeringsdeelname van sociaal-democratische of socialistische partijen is overigens in de laatste decennia van de vorige eeuw al grotendeels verdwenen, mede als gevolg van het verdwijnen van een aantal Zuid-Europese rechtse dictaturen. Het verschil tussen West- en Oost-Europa op dit punt is pas de laatste 15 jaar geleidelijk aan verdwenen. Momenteel maakt de sociaal-democratie in bijna alle landen van Europa van tijd tot tijd deel uit van de regering of vormt die zelfs geheel.

Het voert in het kader van dit verhaal te ver om uitgebreid om de verschillen in ontwikkeling van de sociaal-democratie in de diverse Europese landen in te gaan. Hier kan worden volstaan met de constatering dat er flinke verschillen waren, die ook tot uitdrukking kwamen en nog komen in retoriek, woordgebruik, gebruik van symbolen etc.. Ook speelde en speelt een rol dat de concurrentie, m.n. het communisme zich bediende en bedient van begrippen en termen die stammen uit het gezamenlijke verleden van voor de breuk tussen sociaal-democratie en communisme. Zo heette de Sovjet Unie voluit Unie van Socialistische Sovjetrepublicen. De Franse "Parti Socialiste" heeft geen enkele moeite zich socialistisch te noemen, ook omdat de Franse communisten de naam Parti Communiste Français voor hun partij gebruiken. Het verschil in Frankrijk is duidelijk. In andere landen geeft men de voorkeur aan de term sociaal-democratie: de Duitse SPD heet voluit Sozialdemokratische Partei Deutschlands. De Labour Party in Groot-Brittannië vermijdt in haar naam zelfs beide termen, maar noemt zichzelf verder wel socialistisch. Toch zijn alle drie partijen lid van de Europese PES, een naam die in het ene land gelezen wordt als Partij van Europese Socialisten en in het andere als Partij van Europese Sociaal-democraten. Beide namen zijn officieel. Globaal gesproken zou je kunnen zeggen dat de term socialistisch wat radicaler klinkt dan de term sociaal-democratie. Het gebruik van de term socialisme of sociaal-democratie is eigenlijk meer het resultaat van de geschiedenis en/of het temperament van een partij op een gegeven moment dan dat het op dit moment wezenlijke ideologische verschillen aanduidt.

IDEOLOGISCHE ONTWIKKELINGEN

Het socialisme startte als een politieke stroming die een revolutionaire omwenteling in maatschappelijke verhoudingen verwachtte en daar ook naar streefde. Na de (onvermijdelijke) ineenstorting van het kapitalistische systeem zouden de productiemiddelen in het bezit van eenieder (lees de staat) komen en zou in een maatschappij van gelijke mensen eenieder werken naar vermogen en consumeren naar behoefte. De mens zou verheven worden door scholing en de door het kapitalisme opgetreden vervreemding van de mens van het product van zijn arbeid zou worden opgeheven. Onder het socialisme zou een betere mens ontstaan.

De ineenstorting van het kapitalistisch systeem bleef echter uit en heel geleidelijk, via kleine stapjes kregen de arbeiders het beter, ook door de strijd die de vakbonden daarvoor leverden. Algemeen kiesrecht werd in het ene land wat vroeger, in het andere wat later ingevoerd. Er werd een begin gemaakt met het opzetten van een stelsel dat later zou uitmonden in de verzorgingsstaat (overigens niet overal per se op initiatief van de sociaal-democratie). Eerst op lokaal niveau maar ook in diverse landen op regeringsniveau traden voorzichtig de eerste sociaal-democratische bestuurders aan. Het revisionisme/reformisme bezegelde deze ontwikkelingen ideologisch. Er werd afscheid genomen van de revolutie en de parlementaire democratie als kader waarbinnen de politieke strijd gestreden moest worden werd geaccepteerd. Sociaal-democraten of socialisten legden veel nadruk op collectieve arrangementen via welke de positie van de arbeidende bevolking moest worden verbeterd. Gezondheidszorg, onderwijs, een voorziening voor de oude dag werden vaak collectief en via de staat geregeld. De staat werd van vijand tot een van de belangrijkste mogelijkheden om solidariteit via collectieve arrangementen gestalte te geven. De nadruk bleef in die periode liggen op gelijkheid van alle mensen.

Een groot probleem in de periode tussen de eerste en de tweede wereldoorlog was de steeds ernstiger wordende internationale economische crisis, die in 1929 begon met de beurscrash in de Verenigde Staten. Door het stagneren van de wereldhandel en de daarop volgende negatieve economische groei steeg de werkloosheid in de Europese landen explosief. Uiteraard trof dit de mensen, die volledig van hun arbeid afhankelijk waren, zeer zwaar. De economische ellende had uiteraard gevolgen voor het maatschappelijke en politieke klimaat. Uiteraard zijn er meer oorzaken voor de opkomst van het fascisme in Italië en vooral Duitsland maar het lijdt geen twijfel dat de wereldwijde economische crisis een belangrijke rol heeft gespeeld. In Duitsland waren de sociaal-democraten, toch al gecompromitteerd door de ineenstorting van de vooral door hen geleide “Weimar” republiek niet in staat politiek voldoende weerwerk te bieden aan de opkomende fascistische partijen onder Hitler. De verschrikkelijke gevolgen van die opkomst zijn bekend.

De tweede wereldoorlog betekende uiteraard weer een forse breuk. Het werd (in sommige landen al voor die oorlog zoals in Duitsland en Spanje) onmogelijk voor sociaal-democratische partijen om hun gewone activiteiten te ontplooiën. Zodra landen bezet werden werd het normale politieke leven stil gelegd. Nergens onder de bezetting konden sociaal-democraten vrij opereren. Na de tweede wereldoorlog werden pogingen gedaan om de aantrekkingskracht van de sociaal-democratie te verbreden door ook andere groepen dan alleen de arbeidersklasse te bereiken. Dat lukte aanvankelijk niet of nauwelijks. Wel namen in tal van landen sociaal-democraten deel aan de regering of vormden die alleen. De sociaal-democratie werd overal in West-Europa een gevestigde en geaccepteerde politieke kracht, zeker toen ook in Zuid-Europa de laatste dictaturen (Spanje, Portugal en Griekenland) waren verdwenen.

De periode na de tweede wereldoorlog was niet alleen een periode van wederopbouw waaraan de sociaal-democraten enthousiast meededen, het was ook de periode waarin de welvaartsstaat definitief werd gevestigd in ieder geval in grote delen van West-Europa. De sociaal-democratie is daarvoor mede in hoge mate verantwoordelijk. De sociaal-democratie had ook de wind in de zeilen omdat het dominante politieke systeem van het interbellum (het zogenaamde “laisser faire” kapitalisme) door de hardnekkige internationale economische crisis van die periode in diskrediet was geraakt. De economische recepten van de Amerikaan Keynes waarin de overheid in tijden van economische neergang een belangrijke vraag stimulerende rol speelt door een begrotingstekort te accepteren spoorde heel goed met de sociaal-democratische opvattingen. Bovendien maakte de verwoestingen door de oorlog van een groot deel van het productie potentieel in bijna alle landen van Europa en de daaruit volgende noodzaak tot een gestructureerde wederopbouw waarbij schaarse middelen centraal werden verdeeld het onmogelijk de vrije markt te laten domineren. Dat alles gaf de sociaal-democratie met haar sterke nadruk op collectieve arrangementen en op de rol van de overheid in een planeconomie in het politieke en maatschappelijke debat de wind in de rug.

In die naoorlogse periode stonden binnen de sociaal-democratische opvattingen 3 thema's centraal:

- Socialisatie van de productiemiddelen
- Planeconomie en controle van de economie door de overheid
- sociale zekerheid en gelijkheid in de maatschappij

Van het eerste punt kwam in de praktijk weinig terecht, ook al omdat de sociaal-democraten, waar ze aan de macht waren, al snel de bestaande eigendomsverhoudingen accepteerden. Dat kon ook relatief gemakkelijk omdat op de andere twee punten wel voortgang werd geboekt. Bovendien veranderde het electoraat geleidelijk aan. De klassieke arbeidersklasse verdween, nieuwe groepen verschenen en de traditionele middenklasse seculariseerde, waarmee deze groep potentieel ook bereikbaar werd voor de sociaal-democratie. Socialisatie van productiemiddelen, een klassiek marxistisch punt paste niet bij deze ontwikkeling. Er ontstond in veel West-Europese landen mede gesteund door de sociaal-democratie een compromis: de liberale welvaartsstaat, waarin forse economische groei zorgde voor volledige werkgelegenheid, de inkomens ook van de gewone arbeiders vooruit gingen en een steeds uitgebreider stelsel van sociale voorzieningen de zwakken in de maatschappij bescherming bood. Om een lang en per land verschillend verhaal heel kort en algemeen te maken: er ontstond een maatschappij met een gemengd systeem: de economische ontwikkeling werd bepaald door de wetten van de markt. De overheid zorgde voor sociale zekerheid, waarin niemand zich echt zorgen hoefde te maken over ziekte, de gevolgen van werkloosheid of de ouderdagsvoorziening.

In de zeventiger jaren kwam hierin de klad. De oliecrisis zorgde voor economische stagnatie, de groei stakte en werkloosheid werd weer een probleem. Er kwamen nieuwe vraagstukken op tafel, waarop de sociaal-democratie op dat moment geen antwoord klaar had zoals de milieuproblematiek en kritiek op de consumentenmaatschappij. De Keynesiaanse stimuleringspolitiek leek inmiddels achterhaald. De welvaart- en verzorgingsstaat leek steeds minder betaalbaar doordat er veel meer mensen dan waarvoor de regelingen waren ontworpen er een beroep op deden. Deels als gevolg van het gemak waarmee de regelingen toegankelijk waren. Deels ook omdat in tijden van economische neergang en stijgende werkloosheid nu eenmaal meer mensen een beroep op dit soort voorzieningen doen. Het liberalisme met

recepten als monetair beleid, minder belasting, kleinere overheid leek een beter antwoord op de problemen te hebben. Daarnaast speelden nog kwesties als de oorlog in Vietnam en de in te nemen houding ten opzichte van de internationale veiligheidsproblematiek waaronder de nucleaire kwestie. Deze twee vraagstukken beproefden zwaar de Atlantische gezindheid van veel sociaal-democratische partijen in Europa.

Nog weer wat later (in de tachtiger jaren) kwam de individualiseringstrend op vooral in de westerse maatschappij. Deze ontwikkeling waarbinnen de mens zich steeds meer zag als een individu dan als een onderdeel van een collectief staat op gespannen voet met de solidariteits- en collectiviteits opvattingen van de sociaal-democratie. Toen tenslotte begin negentiger jaren het communistische systeem bijna overal in Europa in diskrediet raakte en volledig ineensloot kwam daarmee ook de opvatting dat de samenleving maakbaar was en de overheid daarbij een doorslaggevende rol moest spelen sterk ter discussie te staan. Het falen van het communisme had zo ook effect op de aantrekkingskracht en geloofwaardigheid van de sociaal-democratische boodschap.

In reactie op de hierboven geschetste ontwikkelingen werd de sociaal-democratische boodschap op een aantal punten bijgesteld. In het ene land forser (Groot-Brittannië) dan in het andere (Oostenrijk) maar de tendens was overal hetzelfde. Voor zover dat in de praktijk al niet al lang was gebeurd werd nu ook formeel afscheid genomen van het oude strijdpunt dat de productiemiddelen in gemeenschapshanden moesten komen. Marktwerking werd ook voor sociaal-democraten maatgevend voor de economie. Maatschappelijk verschoof de nadruk van gelijkheid naar gelijkwaardigheid en gelijke kansen. Van sociaal vangnet naar reactivering en het nemen van de eigen verantwoordelijkheid. Van overheidsbedrijven (openbaar vervoer, nutsbedrijven) naar geprivatiseerde bedrijven, die binnen door de overheid gestelde randvoorwaarden als normale marktbedrijven opereren. In het begin van het nieuwe millennium is er bijna geen sociaal-democraat meer in Europa die niet de markt accepteert als sturingsmechanisme voor de economie net zo als er overigens ook bijna geen liberaal meer is die de verzorgingsstaat wil afschaffen. Het liberalisme en de sociaal-democratie zijn in een aantal opzichten langzaam naar elkaar toe gegroeid.

Liberalisme en sociaal-democratie zijn beide politieke stromingen die hun ontstaan mede te danken hebben aan de Franse revolutie. In de loop van de geschiedenis hebben deze stromingen vaak tegenover elkaar gestaan maar zijn ook op diverse punten bondgenoten geweest. De strijd voor het algemeen kiesrecht is daarvan een voorbeeld. Was, zoals hiervoor al gezegd, in de eerste decennia na de tweede wereldoorlog de sociaal-democratie de politieke stroming die de wind in de zeilen had, vanaf de tachtiger jaren was het vooral het liberalisme dat in de politieke mode kwam. Hoewel de sociaal-democratie in veel landen regeringsmacht draagt en in andere landen als grote oppositiepartij bij volgende verkiezingen weer heel wel aan de macht kan komen, kan men niet zeggen dat de sociaal-democratie de machtigste politieke stroming in onze wereld is. In het machtigste land ter wereld, de Verenigde Staten, bestaat de sociaal-democratie als zodanig nauwelijks en regeert de conservatieve vleugel van de Republikeinse partij. In Europa lijken liberale opvattingen op dit moment in het politieke debat de boventoon te voeren. De sociaal-democratische beweging is groot en daardoor invloedrijk, daarover bestaat geen twijfel, maar de machtigste stroming is zij niet.

INTERNATIONALE ORGANISATIES

De Sociaal-democratie kent allerlei internationale organisaties. De belangrijkste twee daarvan zijn de Socialistische Internationale (SI), die de sociaal-democratie mondiaal organiseert en de Partij van Europese Sociaal-democraten/Socialisten (PES), die de sociaal-democratie in Europees verband organiseert.

SI

De Socialistische Internationale is zoals ze het zelf zegt het wereldwijde samenwerkingsverband van sociaal-democratische, socialistische en arbeiderspartijen. Deze Internationale (er waren diverse voorgangers zowel voor de eerste als de tweede wereldoorlog) is opgericht in 1951. Er zijn 161 politieke partijen of politieke organisaties lid van. De SI is een samenwerkingsverband van autonome partijen en kan dus geen voor de aangesloten leden bindende besluiten nemen. Het hoogste orgaan is het congres dat eens in de 3 of 4 jaar bijeenkomt. In de tussentijd vergadert eens in de 2 jaar de zogenaamde Council. Voorzitter van de SI is momenteel George A. Papandreou, leider van de Pan-Hellenic Socialist Movement (PASOK).

Het secretariaat van de Socialist International is gevestigd in Londen. Het e-mail adres is: secretariat@socialistinternational.org

PES

De PES is in 1992 op een speciaal Europees congres in Den Haag opgericht. De PES is bedoeld om zich te ontwikkelen als partij op Europees niveau. Van de PES zijn 33 partijen volwaardig lid (partijen uit de 25 EU lidstaten plus Noorwegen, Roemenië en Bulgarije), er zijn 5 partijen geassocieerd en nog eens 5 partijen hebben een status als waarnemer.

Doeleinden van de PES zijn:

- versterken van de socialistische en sociaal-democratische beweging in de EU en heel Europa,
- ontwikkeling van nauwe samenwerking tussen nationale partijen, nationale parlamentsfracties, de fractie in het Europese parlement en andere sociaal-democratische organisaties
- het bepalen van en gezamenlijke politiek voor de EU en het opstellen van een gezamenlijk programma voor de Europese verkiezingen.

Het hoogste orgaan is het congres dat 1 maal per vijf jaar bijeen komt. In de jaren dat er geen congres wordt gehouden komt de zogenaamde Council bijeen. Verder wordt 3 tot 4 keer per jaar een bijeenkomst van (nationale) partijleiders gehouden.

Dat de PES nog geen echte volwaardige partij is blijkt uit het feit dat het Europese verkiezingsprogramma wel de fractie in het Europese parlement maar niet de nationale partijen kan binden en dat de kandidatenlijsten voor de Europese verkiezingen evenals een nationaal Europees verkiezingsprogramma nog steeds op nationaal niveau door de nationale partijen worden opgesteld.

Voorzitter van de PES is momenteel de voormalige Deense premier Poul Nyrup Rasmussen. Het secretariaat van de PES is gevestigd in Brussel. Het e-mail adres is : info@pes.org.

EUROPEAN FORUM FOR DEMOCRACY AND SOLIDARITY

Het European Forum for Democracy and Solidarity werd in januari 1993 opgericht door de sociaal democratische partijen en politieke stichtingen van de EU lidstaten. Het doel was de transformatie- en democratiseringsprocessen in Centraal-, Oost- , Zuidoost-Europa en de Kaukasus te ondersteunen. Het European Forum is een platform voor samenwerking tussen sociaal democratische partijen, organisaties en persoonlijkheden en wil daarmee bijdragen aan de ontwikkeling van sociaal democratie in deze regio's. In het bestuursorgaan van het European Forum, de Steering Committee, zijn 11 sociaal-democratische stichtingen en 18 social democratische partijen vertegenwoordigd.

Het secretariaat van het European Forum is gevestigd in Amsterdam.

Postbus 1310
1000 BH Amsterdam
Nederland
Tel: +31 20 5512 170
Fax: +31 20 5512 250
E-mail: info@europeanforum.net
Website: www.europeanforum.net

INTERNATIONAAL BEKENDE SOCIAAL-DEMOCRATEN

De sociaal-democratie heeft uiteraard in alle landen nationaal bekende tot zeer bekende politici voort gebracht. Er zijn ook een aantal internationaal zeer bekende sociaal-democraten geweest of nog steeds actief. Hieronder een zeer kort portret van de internationaal meest bekende sociaal-democraten van na de tweede wereldoorlog.

WILLY BRANDT

Willy Brandt werd als Herbert Frahm in 1913 in Lubeck geboren. Hij was de zoon van een ongetrouwde winkelbediende en werd voornamelijk door zijn grootvader, een overtuigde socialist, opgevoed. In 1930 werd Brandt lid van de SPD. In 1933 werden de linkse partijen door Hitler verboden en nam Hebert Frahm de schuilnaam Willy Brandt aan. Hij vluchtte dat jaar naar Noorwegen om aan arrestatie door de Nazi's te ontsnappen en werd daar journalist. Toen Duitsland Noorwegen bezette, vluchtte Willy Brandt opnieuw, nu naar Zweden. Hij keerde na de oorlog eerst terug naar Noorwegen en werd voor de Noorse buitenlandse dienst in Berlijn gestationeerd. In 1948 herkreeg hij de Duitse nationaliteit, die de Nazi's hem ontnomen hadden. Brandt ging werken voor de burgemeester van Berlijn en werd weer actief in de SPD. In 1949 werd hij gekozen tot lid van de Bundestag en in 1957 werd hij gekozen tot burgemeester van Berlijn. In deze periode maakte hij uiteraard van zeer nabij de blokkade door de Sovjets van Berlijn en de "hoogtepunten" van de koude oorlog mee. Na in 1961 en 1965 als SPD kandidaat voor het Bondskanselierschap de verkiezingen te hebben verloren werd Brandt in 1966, toen de grote coalitie tussen CDU en SPD tot stand kwam, vice-kanselier en minister van buitenlandse zaken. Daarna werd hij in 1969 Bondskanselier. Hij werd in die periode vooral bekend door de zogenaamde Ost-politiek. Daarin zocht Duitsland voor het eerst na de tweede wereldoorlog toenadering tot de Sovjet-Unie. Het accepteerde de nieuwe grenzen (met Polen) en maakte excuses voor het oorlogsverleden van Duitsland. Zo probeerde Brandt de spanningen van de koude oorlog rondom het gedeelde Duitsland te verminderen. Hij normaliseerde ook de betrekkingen tussen West-Duitsland en de DDR. In 1971 kreeg Willy Brandt de Nobel-prijs voor de Vrede. In 1974 trad hij af als Bondskanselier nadat zijn directe assistent als spion voor de DDR was ontmaskerd. Hij bleef echter voorzitter van de SPD en werd voorzitter van de Socialistische Internationale. Willy Brandt overleed in 1992, 78 jaar oud.

OLOF PALME

Olof Palme is geboren in 1927. Na een succesvolle "carrière" als studentenleider werd hij secretaris van de toenmalige sociaal-democratische Zweedse premier Erlander. Vanaf 1963 maakte hij deel uit van de Zweedse regering, achtereenvolgens als minister zonder portefeuille, minister van verkeer en minister van onderwijs. In 1969 volgde hij Erlander op als premier. In 1976 verloor hij de verkiezingen en daarmee eindigde een 44 jaar onafgebroken sociaal-democratisch bewind in Zweden. In 1982 en in 1985 kon Palme na succesvolle verkiezingen weer als premier een (minderheids)regering vormen. In februari 1986 werd Olof Palme bij het verlaten van de bioscoop dood geschoten. De moord is nooit opgelost.

Olof Palme genoot internationaal veel aanzien. Hij voerde een strikte neutraliteitspolitiek, streefde naar een kernwapenvrije zone in Noord-Europa, trad op als bemiddelaar namens de

VN in de oorlog tussen Irak en Iran en was een groot advocaat voor de belangen van de derde wereld.

FILIPE GONZALES

Filipe Gonzales is geboren in 1942 als zoon van een Spaanse landarbeider. Hij sloot zich al tijdens de dictatuur van Franco aan bij de socialistische partij (PSOE) die toen nog verboden was. In 1974 werd hij secretaris-generaal van de PSOE. De partij werd in 1976 gelegaliseerd. Filipe Gonzales moderniseerde de PSOE en schrapte de laatste resten marxisme. De PSOE won in 1982 de verkiezingen en Filipe Gonzales werd de eerste socialistische premier van Spanje (en toentertijd de jongste van Europa). Hij bleef ruim 13 jaar (tot 1996) aan de macht. Onder zijn bewind werd Spanje dat decennialang een (fascistische) dictatuur was geweest, lid van de NAVO (1982) en later de Europese Unie (1986). Men kan zeggen dat Gonzales Spanje tot een normaal modern Europees land heeft gemaakt.

TONY BLAIR

Tony Blair is geboren op 6 mei 1953 en komt uit conservatief gezin. In 1975 werd hij lid van de Labour Party. In 1983 werd hij in het Lagerhuis gekozen. In 1988 werd hij lid van het schaduwkabinet van Neil Kinnock. In 1994 werd hij tot leider van de Labour Party gekozen. Hij moderniseerde de Labour Party grondig. De invloed van de vakbeweging binnen de partij (zie hierboven) werd teruggedrongen, programmapunten als nationalisatie van het bedrijfsleven werden geschrapt. Deze modernisering ging niet zonder forse interne conflicten maar Tony Blair wilde de Labour Party aantrekkelijk maken voor middengroepen en na decennia lange suprematie van de conservatieve partij terugvoeren naar de macht. Hij legde de nadruk op de noodzaak de eigen verantwoordelijkheid van mensen te activeren in plaats van hen afhankelijk te laten zijn of maken van het vangnet van de verzorgingsstaat. Zijn vernieuwingen binnen de sociaal-democratie worden ook wel “the third way” genoemd, een koers tussen het conservatisme van Margaret Thatcher en het klassieke socialisme in. Hij won, mede dank zij een geoliede verkiezingscampagne de verkiezingen van 1997. Sindsdien heeft hij nog twee keer de verkiezingen gewonnen, een prestatie die geen enkele Labour leider voor hem ooit heeft behaald. Onder zijn bewind kwamen de vredesonderhandelingen in Noord-Ierland serieus op gang.

Tony Blair blijft controversieel ondermeer door zijn steun aan de Irak politiek van de Republikeinse president George W. Bush, waarover bij veel Europese sociaal-democratische partijen grote twijfels bestaan.

WIM KOK

Wim Kok is geboren in 1938. Hij ging kort na zijn studie werken voor de grootste Nederlandse vakbond het NVV, gerelateerd aan de Sociaal-democratie. In 1973 werd hij voorzitter van het NVV dat later fuseerde met de katholieke vakbond NKV om het FNV te vormen, waarvan Wim Kok ook de voorzitter werd. Tussen 1979 en 1982 was Kok tevens voorzitter van het Europees Verbond van Vakverenigingen. Na zijn vertrek als voorzitter van het FNV werd Wim Kok in 1986 lid van het Nederlandse parlement voor de Partij van de Arbeid (PvdA). Kort daarna werd hij voorzitter van de PvdA-fractie en daarmee op dat moment oppositieleider.

In 1989 werd Kok in een coalitiekabinet met de grootste confessionele partij in Nederland, het CDA, vice-premier en minister van Financiën. In 1994 werd hij premier in het eerste coalitiekabinet ooit in Nederland, waarin sociaal-democraten en liberalen zaten en confessionele partijen niet deelnamen. Deze zogenaamde “paarse” coalitie duurde twee regeringsperiodes en was uitermate succesvol, niet in de laatste plaats in economisch opzicht. Wim Kok verwierf zich als minister van Financiën en later premier een imago van soberheid, degelijkheid en deskundigheid. Hij voerde bezuinigingen door o.a. op de voorzieningen voor arbeidsongeschiktheid, een binnen de eigen partij zeer omstreden punt. Hij voerde binnen de PvdA een pleidooi voor een definitief afscheid van de socialistische ideologie. Als premier werd hij steeds meer gezien als een boven de partijen staande staatsman. Onder zijn regeerperiode kreeg het zogenaamde “poldermodel” ook internationaal bekendheid en waardering. In het poldermodel wordt gestreefd naar zodanig overleg en compromisvorming tussen met elkaar van mening verschillende partijen op politiek en maatschappelijk terrein dat aan het eind van het onderhandelingstraject de oplossing voor een gegeven probleem op zo veel mogelijk consensus kan rekenen. Na de periode Kok echter is dit consensusstreven ook van diverse kanten fors bekritiseerd omdat het tot vermindering van noodzakelijke keuzes zou leiden en reële maatschappelijke problemen als de gebrekkige integratie van grote groepen allochtonen in de Nederlandse samenleving zou verdoezelen.

JACQUES DELORS

De Fransman Jacques Delors is internationaal vooral bekend geworden als voorzitter van de Europese Commissie en gedreven pleitbezorger voor steeds verdergaande Europese integratie. Delors is in 1925 geboren. Hij kwam in 1945 in dienst van de Franse Centrale Bank en werkte later voor de gaullistische premier Chaban-Delmas. Hij werd in 1974 lid van de nieuwe socialistische partij van Francois Mitterand en werd diens economisch adviseur. Hij werd minister van Economie en Financiën in het linkse kabinet Mauroy.

In 1985 werd hij voorzitter van de Europese Commissie, een functie die hij tien jaar (tot begin 1995) bekleedde. Onder zijn voorzitterschap werden grote Europese projecten gerealiseerd (de Interne Markt, de Monetaire Unie) of in voorbereiding genomen (de invoering van de Euro). Hij was binnen de geschiedenis van de Europese integratie tot nu toe de meest politiek opererende voorzitter van de Europese Commissie en ook een bij het bredere publiek bekende en aansprekende Europese politicus. Hij heeft, ook na zijn vertrek uit de actieve politiek, herhaalde malen zijn zorgen geuit over het gebrek aan democratische legitimiteit van de Europese Commissie.

MARIO SOARES

Mario Soares werd in 1924 in Lissabon in Portugal geboren. Hij kwam al jong in verzet tegen de rechtse dictatuur in zijn land en hij werd na de tweede wereldoorlog diverse malen gearresteerd door de PIDE, de geheime politie van dictator Salazar. Aanvankelijk was Soares lid van de Portugese communistische partij. Hij werkte als docent en als advocaat. In 1951 brak Soares met het communisme en werd democratisch socialist. Hij richtte met anderen (in Zwitserland) een socialistische politieke beweging op: de Accao Socialista Portuguesa (de Portugese Socialistische Actie). In 1968 werd hij opnieuw door de PIDE gearresteerd en verbannen (naar Sao Tome). Hij keerde echter datzelfde jaar na de vervanging van van Salazar door premier Caetano terug. Echte oppositionele politieke partijen waren echter in de eerste dagen na Salazar in Portugal nog niet toegestaan. In 1970 werd Soares opnieuw

verbannen. Hij leefde in Italië en later Frankrijk. Daar werd uiteindelijk de Portugese socialistische partij opgericht, waarvan Soares secretaris-generaal werd.

Na de zogenaamde Anjer revolutie van 1975 keerden de in ballingschap levende oppositieleiders naar Portugal terug. De Beweging van de Strijdkrachten, die de Anjer revolutie had gepleegd, benoemde Mario Soares tot minister van Overzeese Gebieden, die de onafhankelijkheid van de koloniën moest realiseren. Al spoedig ontstonden binnen de Portugese regering flinke spanningen tussen communisten en socialisten. Soares speelde in deze spanningen een sleutelrol als de gematigde kracht, die zich verzette tegen radicale aspiraties van communisten en revolutionaire militairen. In 1976 werden de eerste vrije democratische verkiezingen in Portugal gehouden. De PS van Soares won de meeste zetels en Mario Soares werd de eerste socialistische premier van Portugal (eerst van een minderheidskabinet en later van een coalitiekabinet met de christen-democraten). In 1978 viel die regering. Van 1983 tot 1985 was Soares opnieuw premier. In die periode werden de onderhandelingen over Portugal's toetreding tot de Europese Unie gehouden, die resulteerden in toetreding in 1986.

Daarna werd Soares tweemaal (in 1986 en vervolgens in 1991) tot president van Portugal gekozen. In 1996 ging hij met pensioen, maar deed in 2006 nog een keer mee aan de presidentsverkiezingen. Hij kreeg toen 14 % van de stemmen en werd derde.

ANDREAS PAPANDREOU

Andreas Papandreou werd in 1919 geboren. Hij was de zoon van een van de leidende Griekse liberale politici van dat moment: George Papandreou. Als student was Andreas actief in de Trotskistische beweging. Tijdens de dictatuur van Metaxas werd Andreas in 1939 gevangen genomen en gemarteld. Na zijn vrijlating kon hij het land verlaten en ging naar de Verenigde Staten. Hij werd Amerikaans staatsburger en doceerde aan diverse universiteiten.

In 1959 keerde hij terug naar Griekenland, waar hij vooral als econoom actief was. In 1963 werd zijn vader George premier. Andreas werd zijn voornaamste economisch adviseur. Andreas gaf zijn Amerikaans staatsburgerschap op en werd in 64 in het Griekse parlement gekozen. In 1965 raakte hij betrokken bij het zogenaamde Aspide-schandaal, waarbij hij er van werd beschuldigd nauwe betrekkingen te onderhouden met een organisatie van extreem linkse officieren in het leger.

Na de staatsgreep van de rechtse kolonels in 1967 werden vader en zoon beiden gevangen genomen. George stierf in 1968 terwijl hij huisarrest had en Andreas werd weer verbannen. In ballingschap richtte hij de Panhelleense Bevrijdingsbeweging (PAK) op. Na de val van de junta keerde Andreas in 1974 naar Griekenland terug. Daar vormde hij de PAK om tot Panhelleense socialistische beweging (PASOK). De PASOK was electoraal niet meteen erg succesvol maar in 1981 won PASOK met overmacht de verkiezingen en werd Papandreou de eerste socialistische premier van Griekenland. Zijn bewind betekende in tal van opzichten een breuk met het verleden. Hij verzette zich tegen het Grieks lidmaatschap van de Europese Unie en pleitte voor uittreding van Griekenland uit de NATO. In beide opzichten kreeg hij overigens niet zijn zin. In sociaal en economisch opzicht werden vele hervormingen doorgevoerd. Politiek gesproken was het een tijd van stevige polarisatie. In 1985 won PASOK de verkiezingen opnieuw. In 1989 lukte dat niet meer. In 1990 kwam na een lange politieke crisis de rechtse partij Nieuwe Democratie aan de macht.

Papandreou werd in de laatste jaren van zijn leven steeds vaker omringd door controverses en betrokken bij schandalen. Papandreou trouwde na zijn scheiding een veel jongere vrouw, wat leidde tot problemen in de familie met o.a. zijn zoon George, die inmiddels PASOK minister was. Er was een oplichtingschandaal rond de bank van Kreta, waarbij hij een dubieuze rol zou hebben gespeeld. Hij werd echter in een proces vrijgesproken van betrokkenheid bij financiële schandalen en won in 1993 opnieuw de verkiezingen. Zijn slechte gezondheid echter verhinderde een effectief uitoefenen van de regeringsmacht. Hij trad vervroegd af en stierf in 1996.

Andreas Papandreou was een zeer controversiële politicus. Hij was de kampioen van de arbeidende klasse, de ouderen en de arme mensen in de provincie. Hij werd gehaat door rechts

BJvdB 25/08/06